

LES MAP

LES ZERKIENS

SOURIK

5+

LES
PEURS
INVISIBLES

Voordat je naar de voorstelling
komt kijken

De angsten verzamelen

We vragen aan iedereen die naar de voorstelling komt kijken, zowel kinderen als volwassenen, om een angst te beschrijven of te tekenen op een stukje papier (ongeveer 8 x 8 cm).

Op de dag van de voorstelling stopt iedereen het bij het binnengaan in de zaal in onze angstdoos.

Een voorstelling in twee delen
om op een aangename manier
door onze **ANGSTEN** te reizen

Wanneer het onweer uitbarst

Iedereen heeft wel érgens schrik van: Marie is bang in het donker, Bigoudi heeft schrik van de stofzuiger...

Een doordeweekse dag gaat voorbij en maakt plaats voor een woelige nacht: er breekt een onweer uit en de donder dreunt erop los. Onze angsten verspreiden zich over de stad.

In deze eerste vorm ontdekken we dat we allemaal angsten hebben: meestal kunnen we er goed mee omgaan. Maar als onze angsten samenvloeien met de angsten van anderen, kan er van alles gebeuren ...

Bizarre vrienden

Een kasteel in een bos...

In dat kasteel zijn er verschillende gangen en deuren...

Achter die deuren zien we een oude vrouw die door twee andere personages wordt bijgestaan. Ze nemen ons mee in een bevreemdende wereld.

Een tweede, ietwat vreemdere vorm, die wat komisch is en uit de toon valt bij de personages die de archetypen van angst voorstellen: de heksachtige oude dame, een spook, een skelet ...

Angst in een notendop

Er is geen kindertijd zonder angst. (Boris Cyrulnik)

De gevoelens van de kleinsten zijn geen kleine gevoelens. (Philippe Meirieux)

Angst is een gevoel dat door iedereen op een andere manier wordt ervaren. Dit buitengewoon menselijke thema willen we in deze voorstelling op onze manier, met inlevingen en poëzie, aan bod laten komen

- om onze angsten een ander beeld te geven,
- om ze van verder, van hoger te bekijken, om ze kwijt te raken en zich erover te verheugen,
- om andere banden te smeden tussen volwassenen en kinderen.

"Wees niet bang!" Een zin die vaak hol klinkt en niet geruststelt. Maar hoe ken je je angsten, hoe beheers je ze en hoe overwin je ze, zodat je er geen gevangene van wordt?

Zoals elk gevoel is angst invasief, en zoals elke fluctuerende vorm moet het worden gematigd om het kind in staat te stellen een evenwicht te vinden.

Iedereen is wel eens bang, maar niet iedereen gaat er op dezelfde manier mee om.

Je angst overwinnen zou geen vreselijke beproeving mogen zijn, maar zou integendeel moeten gebeuren in een vriendelijk universum en zonder enige druk.

Workshops en ontdekkingstrajecten

Om in de klas met onze angsten te spelen

Schriftelijke en mondelinge expressie

De getuigenis

Erover praten via een kaartspel *

Om het debat te vergemakkelijken

Een kaartspel dat bestaat uit afbeeldingen die de meest voorkomende angsten symboliseren, maar ook enkele ongewone angsten; een soort inventaris in Prévert-stijl.

* kaartspel om af te drukken, zie einde van het document.

De spelregels:

De kinderen leggen een twintigtal kaarten met de afbeelding naar beneden op tafel. Ieder kind trekt om de beurt een kaart en zegt wat de angst die op de kaart staat afgebeeld, oproept.

Hou een discussieronde met 1 of 2 volwassenen zoals de leraar, want we zijn allemaal bang, het is een heel normaal gevoel, dat helpt om ons te vormen.

Niet vergeten:

Het kind probeert zijn angst te concretiseren via een heel specifiek object, vaak een dier. Zijn angst, die in het begin informeel en abstract is, wordt gefixeerd op een duidelijk omlijnd, gedefinieerd object.

Angst voor spinnen is een veel voorkomende angst bij kinderen. Het kind zal bang zijn van een spin, maar bij volwassenen zal een spin zelden nog indruk maken. Tijdens het ouder worden merkt het kind immers dat het de angst die het op iets relatief onbeduidends heeft geprojecteerd, onder controle kan houden.

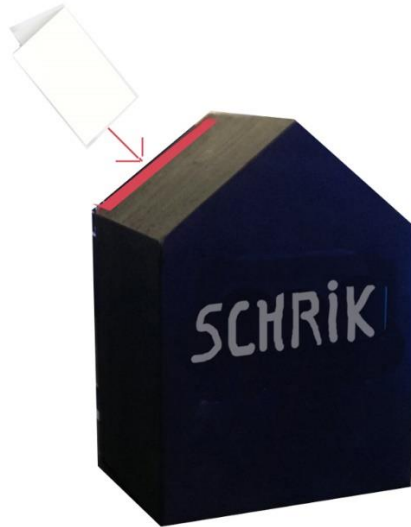
Een enquête houden:

Voer een enquête uit bij je familieleden: is je papa, je mama, je broer, je zus, je kat of je hond bang?

Stel een notitieboekje samen waarin je de angsten van je familieleden opsomt (met een tekening of met tekst), de angsten die ze nog altijd hebben of die ze hadden toen ze klein waren.

De doos voor de meest geheime angsten die niemand ooit zal openen!

Een doos klaar zetten om het kind de keuze te geven om zijn getuigenis te tonen of om het in een verzegelde doos te steken die als uitlaatklep dient: niemand zal ooit lezen wat het erin heeft gestopt.

Je angsten delen:

Waarom spreken over je angsten?

Dat stelt ons in staat om onze angsten te meten, ze een plaats te geven, ze bij de andere angsten te rangschikken.

We zijn immers allemaal bang en we willen allemaal gerustgesteld worden, onder andere door onze eigen angsten te confronteren met die van anderen.

Een angst tekenen, is ze concreet maken, ze een vorm geven. Want wat is er erger dan een onbenoemde of abstracte angst.

Als tegenwicht voor het delen van de angsten, leek het ons belangrijk om de mogelijkheid te bieden om bepaalde angsten voor de anderen te verbergen, om ze op te sluiten in een verzegelde doos: de doos met de geheime angsten.

De doos met de geheime angsten: als je je angsten deelt en tegelijk zorgt dat ze geheim blijven, word je je eigen gesprekspartner en leer je jezelf beter kennen. Het is ook groeien. De dozen met angsten blijken essentieel te zijn voor kinderen die zelfstandig beginnen te worden, omdat ze hen in staat stellen hun geheime tuin te behouden.

Beeldende kunsten

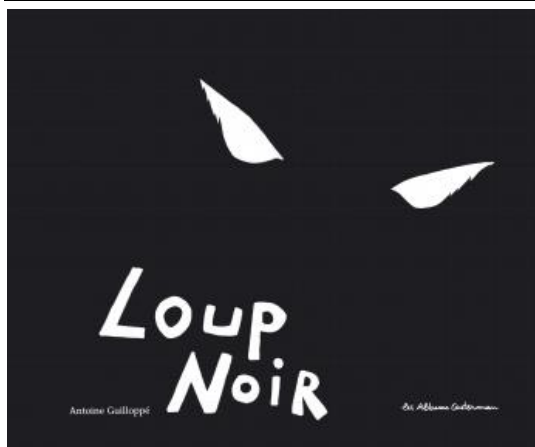
Het beeld van het monster en het beeld van de superheld:

Gebruik de tekening om een monster te confronteren met degene die het zou kunnen bestrijden:
teken je monster,
daarna je superheld*,
beiden komen tegenover elkaar te staan.

*Gebruik een foto van het gezicht van het kind om de superheld te maken

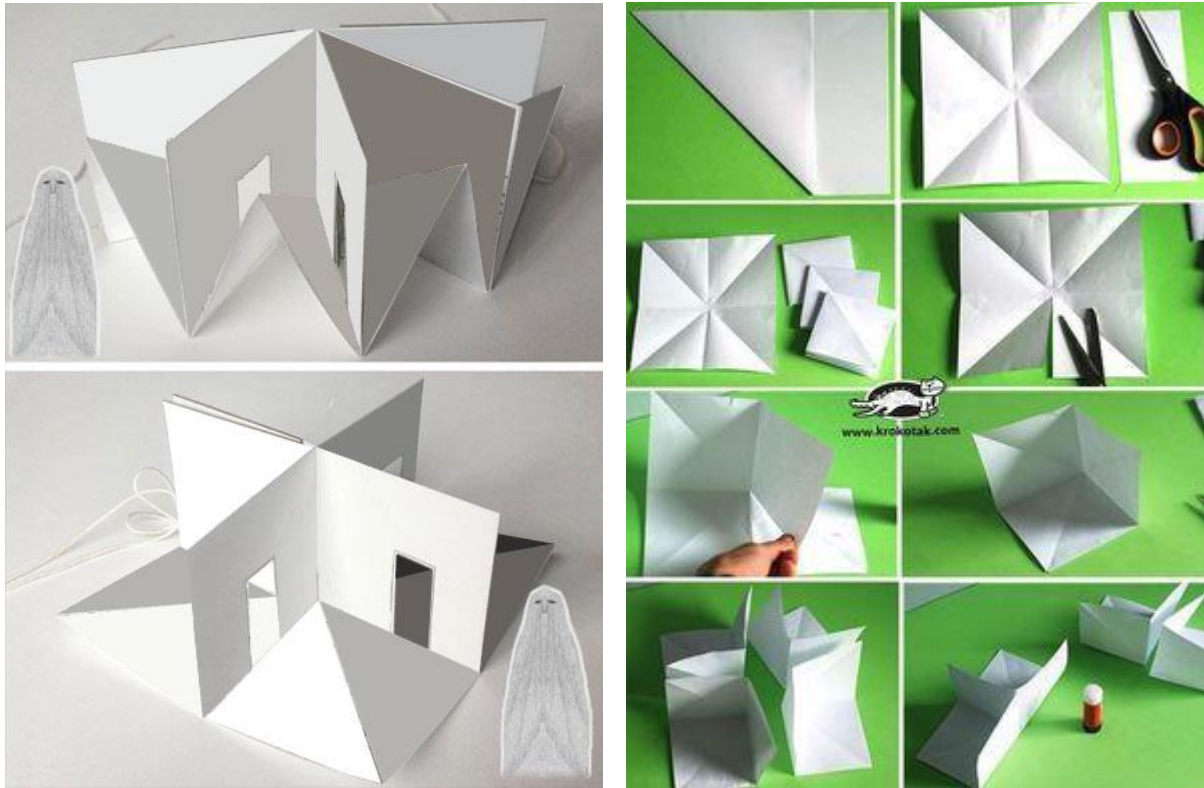
Wanneer het monster 's nachts verschijnt....

zwart-witcollage

Op een zwarte achtergrond, collage van wit papier:
creatie van een deel van het monster: zijn ogen, zijn mond, zijn tanden, enz.

Papieren huis + spook

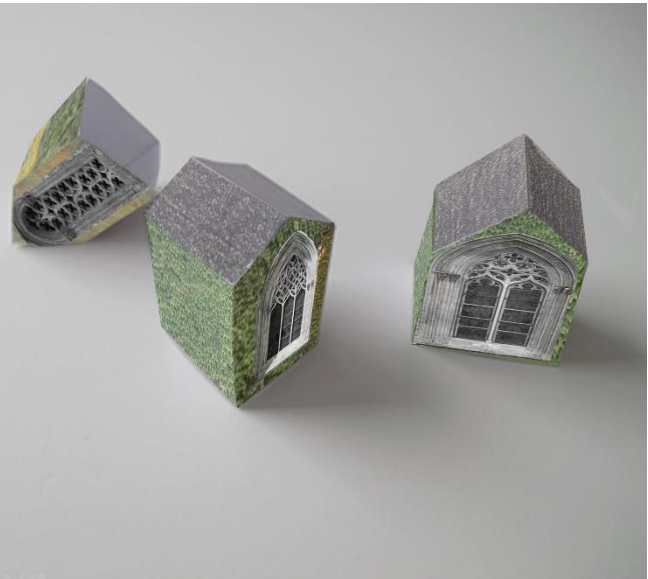
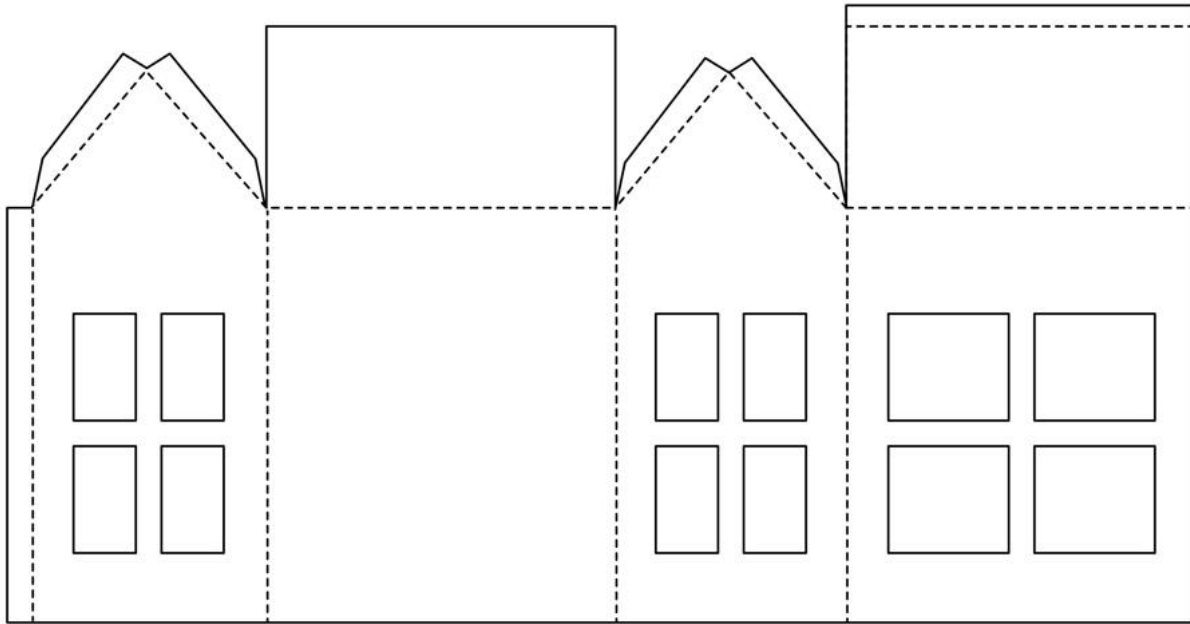

Een papieren huis om het spook in te laten ronddwalen: de kinderen kunnen de decors voor elke kamer maken (tekening, kleuren, fotocollages, enz.) en hun spookpersonage van de ene naar de andere kamer laten gaan om de bewoners bang te maken.

We hebben veel inspiratie gehaald uit de schilderijen van Vilhelm Hammershøi om de decors voor de voorstelling te maken. Dat kan een inspiratiebron zijn voor de kinderen om de interieurs en de verschillende kamers in het huis te creëren.

Huis + monster

Een activiteit rond het maken van een papieren huis geïnspireerd op het huis van de oude dame van de voorstelling.

Het papier is doorschijnend waardoor het mogelijk wordt om met behulp van een zaklamp de schaduw van een monster, een skelet, een spook, een draak, enz. te laten verschijnen.

Onze donkere kant

Foto die in een donkere kamer moet worden gemaakt

Met een zaklamp als enige gereedschap kunnen de kinderen het monster in hen naar boven halen door langs onder op zichzelf te schijnen. Een simpele foto legt onze donkere kant vast.

Klasfoto in twee fasen

1^e foto: traditionele foto met een grote glimlach

2^e foto: terwijl ze hun positie behouden, kunnen ze een monsterachtige houding aannemen door zich het monster voor te stellen dat ze zouden willen zijn of dat ze soms zijn.

Einde van het werk

Na het werken met de kinderen rond angst kan het tot slot belangrijk zijn om hen op het volgende te wijzen:

"Als we bij andere mensen zijn en goed omringd zijn, worden onze angsten kleiner, soms zelfs bijna onzichtbaar. Je moet nooit alleen blijven met je angsten."

Een ritueel om je angsten weg te jagen

Als er toch nog steeds kleine, goed verborgen angsten zijn, is dit een goede manier om ze kwijt te raken!

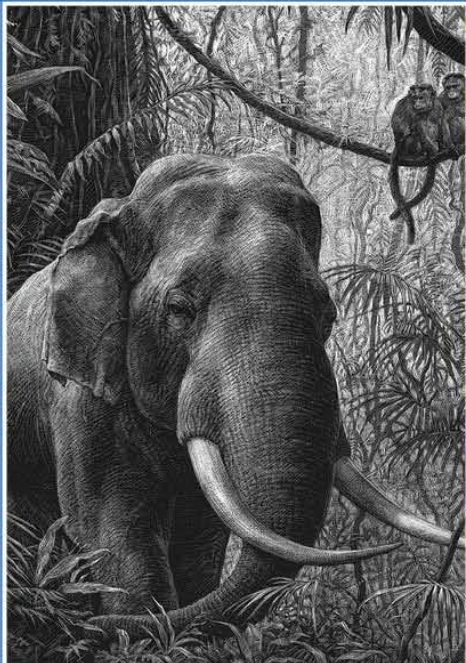
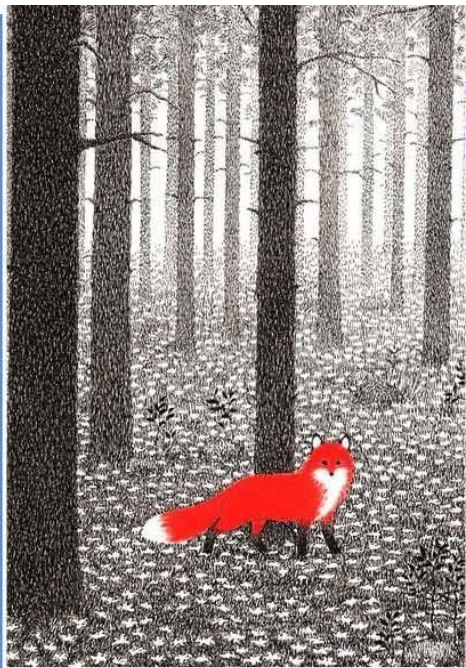
De kinderen staan in een cirkel.

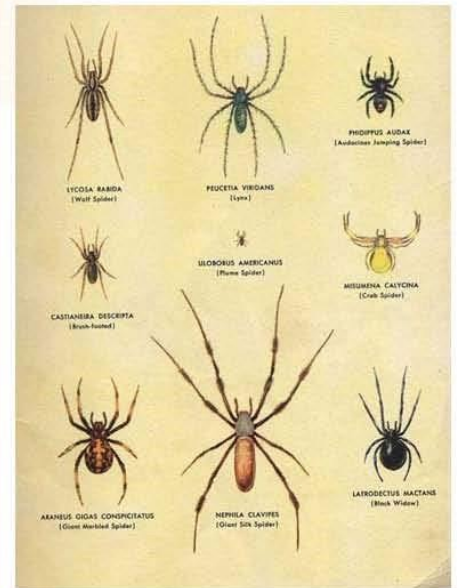
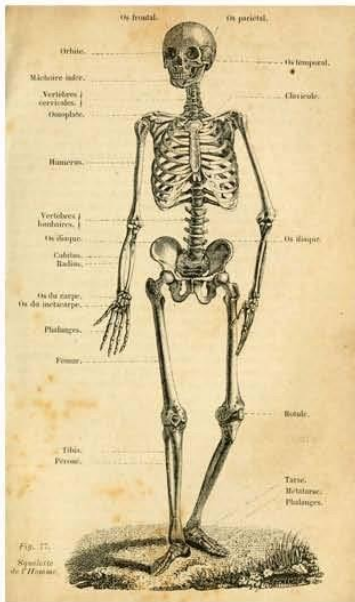
1. Verzamel de angsten overal om je heen, op de grond, in de lucht ...
2. Doe alsof je een grote bal in je hand hebt. Die kan zwaar en heel groot zijn ...
3. Verschrimpel ze, druk ze plat, verpletter ze allemaal tegelijk in je handen
4. Gooi ze krachtig op de grond
5. Vertrappel ze
6. Wrijf in je handen: "Ziezo, die zijn we kwijt!"

Kaartspel

[afdrukken en uitknippen langs de blauwe snijlijnen]

Hulpmiddelen voor leerkrachten

Teksten uit de bundel "même pas peur"

Naar welke aanvankelijke angst verwijst het, deze angst die de makers in ons weten te wekken? Is het een schadelijke of een reddende menselijke emotie? Boris Cyrulnik, in een tekst gepubliceerd in het boek *Même pas peur* (Gallimard jeunesse / *Envols d'enfance*), ontcijfert het, legt het nut ervan uit en het belang van het leren, door de liefdevolle banden die ons verenigen, om het te overwinnen. Zouden de boeken die er in staan en die we aan kinderen in een vertrouwensrelatie voorstellen, niet bijdragen aan het overwinnen ervan, door ons toe te staan ermee te spelen, door het te röntgenen en door de antwoorden te schetsen die het kunnen overwinnen?

"Er is geen jeugd zonder angst. »

Waarom is deze pijnlijke emotie zo onvermijdelijk? Heeft het een beschermende functie? Wat zou er gebeuren als we nooit bang waren? (...)

De mens is het enige dier dat kan ontsnappen aan de toestand van het dier. Dit verklaart waarom ze, net als dieren, de beperkingen hebben om te overleven: eten, slapen, zich voortplanten, bang zijn om alleen te zijn en bang zijn om bij hen te zijn. Maar in tegenstelling tot dieren leven ze in een wereld van immateriële voorstellingen en gebruiken ze de werkelijkheid om tekenen van bedreiging of geruststelling uit te vinden. Daarom moeten zij hun dreigementen en angsten in een quasi-linguïstische vorm gieten.

In de loop van hun ontwikkeling gaan onze kinderen door het stadium waarin ze, wanneer ze een signaal van angst waarnemen, reageren met de uitdrukking van emotie en angstig gedrag: ze lopen weg, gaan de confrontatie aan of staan stil.

Maar op deze wereld van perceptie die we met dieren delen, reageren wij mensen intens op de wereld van de voorstellingen (...)

In een menselijke wereld wordt datgene wat we waarnemen, samengeperst met een affectieve lading die afkomstig is van degene die we liefhebben.

Experimentele observatie ondersteunt deze stelling. Een wasbeer wordt bovenaan een trap geplaatst en wordt naar beneden getrokken door een stuk kaas: hij snelt naar beneden, valt van de ene naar de andere trede en zo leert hij naar beneden te komen, want de klappen die hij krijgt zijn niet pijnlijk voor zijn wasbeerorganisme. Integendeel, ze zijn stimulerend (...) Voor een mensenbaby is de leerstrategie totaal anders. Als hij het hoogteverschil van de trap waarneemt, wat voor hem nieuwe informatie is, stopt hij en kijkt hij in de richting van zijn moeder.

De geringste gezichtsuitdrukking is voor hem een essentieel stuk informatie. Een roerloos gezicht, een onmerkbaar frons is voor hem een gevaarlijk signaal: hij laat zijn hoofd zakken, legt zijn armen opzij en aarzelt om naar beneden te komen. Als er een glazen plaat boven de trap wordt geplaatst en de moeder wordt gevraagd om te glimlachen, lanceert de baby de trap op.

Deze experimentele observatie suggereert dat wat het kind waarneemt de vorm aanneemt van een gevaar om te vluchten of een uitnodiging om te verkennen, onder de blik van zijn of haar gehechtheidspersoon. Lang voordat ze kunnen spreken, worden ze beïnvloed door de mentale wereld van hun geliefden (...)

Wanneer het leven met anderen moeilijk is, kunnen we zeggen dat het leven zonder anderen nog moeilijker is. Wanneer een baby in het begin van zijn bestaan verstoken is van gehechtheidsfiguren (zijn moeder natuurlijk, maar ook zijn vader, broers en zussen, familie, buren en zelfs de hond), is zijn wereld leeg, omdat het emotionele isolement hem berooft van elke vorm van hersenstimulatie. Zijn hersenen, niet gewekt door de aanwezigheid van anderen, leren niet alleen niet functioneren, maar zetten ook niet de neurologische circuits op die hem in staat hadden moeten stellen om informatie te verwerken en erop te reageren. Omdat het kind niet de kans heeft gehad om zijn wereld te leren kennen, leeft het in een omgeving waar alles onbekend is. Hij is overal bang voor. Ze weten alleen te reageren op de gebeurtenissen van de dag via de archaische mechanismen van de angst: vlucht, fysieke en intellectuele immobilisatie of agressie uit angst.

Later, wanneer zijn persoonlijkheid zich goed begint te ontwikkelen, maar wanneer een tragedie verdriet of verlies heeft veroorzaakt, reageert hij erop alsof hij verscheurd is. Hij was een heel persoon, die beschermende reacties had gekregen, die wist hoe hij zich moest verdedigen tegen de beproevingen van het bestaan, wanneer het verlies van een geliefde of een gebroken droom hem plotseling niet meer in staat stelt om zo krachtig te reageren als voorheen. Hij is gewond, rouwt en voelt zich kwetsbaar, hij is verrast door zijn onverwachte gedrag: "Sinds mijn vader is overleden durf ik niet meer uit te gaan, ik ben bang voor vergaderingen en ik hou niet meer van lawaai.

Als het verlies zich in de beginjaren voordoet, verwerft het kind alle kwetsbaarheden, wat hem in ieder geval bang maakt. Wanneer de ontbering later opduikt, heeft zijn persoonlijkheid al de middelen verworven om zich te verdedigen en wanneer hij in zijn omgeving emotionele steun en sociale rituelen heeft weten te vinden om betekenis te geven aan zijn verscheuring, lijdt hij natuurlijk, maar kan hij zijn werk doen door te rouwen en zijn vertrouwen te herwinnen. (...)

Emotionele steun en culturele rituelen spelen een grote rol in deze voorstellingen van de dood. Wanneer ouders de dood accepteren als onderdeel van het leven, wanneer de cultuur de nabestaanden verzamelt in een afscheidsritueel dat de waardigheid van de doden herstelt, zal de voorstelling van deze onverbiddelijke gebeurtenissen die van een metafysische passage zijn. Dit is wat de meeste culturen hebben gedaan waar het idee van de dood geen angst oproept. Het lijkt erop dat onze cultuur het individuele avontuur waardeert, wat vaak leidt tot eenzaamheid: in zo'n context wordt de dood angstaanjagend en leren de kinderen die er leven bang te zijn voor de dood (...).

Familie- en culturele rituelen hebben een groot beschermend effect tegen angst. Aangezien de rituelen een handelswijze voorschrijven in het licht van reëel gevaar, of de dood, hebben we het gevoel dat we controle hebben over de gebeurtenis die ons bang maakt, terwijl we alleen controle hebben over onze gevoelens van angst, wat niet zo erg is. Als een volwassene zegt: "Als er onweer is, moet je jezelf tegen de bliksem beschermen door weg te gaan van de hoogten die het kunnen aantrekken", leert het kind het reddende gebaar. Wanneer een volwassene zegt: "Wanneer de dood ons nadert, moeten we bidden om vergeving", dan geeft dat ons een manier om niet meer alleen te zijn en betekenis te geven aan de confrontatie van het niets (...)

In het menselijk bestaan is angst onvermijdelijk; het heilzame effect ervan nodigt ons uit om ons te hechten aan degenen die ons beschermen en ons leren om het onder ogen te zien. Maar soms schrikt angst ons af of verbaast het ons als we verstoken blijven van een veilige basis. Het gebeurt ook dat de solidariteit die door de confrontatie van de angst wordt geprovoceerd, wordt hersteld door een destructieve ideologie.

In al deze gevallen is het de genegenheid voor een gehechtheid, de band met een groep waartoe men behoort en de betekenis die de cultuur geeft, die het mogelijk maakt om de angst onder ogen te zien en er voordeel uit te halen.

Boris Cyrulnik, in *Envols d'Enfance*, Gallimard Jeunesse, Boris Cyrulnik, in *Envols d'Enfance*, Gallimard Jeunesse

"Niet eens bang voor angst! »

De gevoelens van kleine mensen zijn geen kleine gevoelens. Korczak, de Poolse pedagoog die in Treblinka stierf omdat hij de Joodse kinderen in het weeshuis dat hij in het getto van Warschau had opgericht, niet in de steek wilde laten, de auteur van de eerste "verklaring van de rechten van het kind" in de jaren twintig van de vorige eeuw, hield nooit op deze te herhalen: het kind is een zowel onafgemaakt als compleet wezen. Onafgewerkt omdat hij oneindig beroofd ter wereld komt: terwijl de kleine kat zich weet te wassen zonder dat zijn moeder het hem leert, terwijl de bij zijn politieke regime in de genen draagt - niemand heeft ooit een democratische bij gezien, de kleine bij is geboren als een royalist! -, het kind moet worden opgeleid. Alleen, "natuurlijk", kan hij niets doen! En er is geen voorbeeld in de geschiedenis dat een kind de status van volwassene kan bereiken zonder de hulp van andere mensen, die al volwassen zijn. En in deze tijd die gewijd is aan wat men "onderwijs" noemt, moet het kind worden beschermd: beschermd tegen fysieke en psychische agressie, beschermd tegen wat hem zou kunnen vernietigen of zijn ontwikkeling in gevaar zou kunnen brengen. Hij moet worden begeleid en gevoed, biologisch, emotioneel en intellectueel: hij weet het niet en kan zijn voedsel niet alleen vinden. Als hij dit wist, zou hij al opgeleid zijn. Maar voor dat alles is het kind toch een compleet wezen: compleet in de zin dat het de drager is van alle dimensies van de "menselijke conditie"; compleet in de zin dat het vanaf het begin deel uitmaakt van een familie-ecosysteem dat zijn of haar komst radicaal verandert; compleet, vooral in de zin dat het een subject is dat emoties voelt en een wil heeft, een subject dat denkt - zeker anders dan volwassenen! - en besluit om op zo'n en dergelijke manier te handelen - zelfs als zijn of haar "redenen" niet behoren tot het gebruikelijke scala aan rechtvaardigingen voor volwassenen. Het kind is vanaf het begin een compleet wezen omdat hij of zij een subject is in interactie met een omgeving. Hij is een kleine man die zich opbouwt in een permanente dialoog tussen zijn innerlijkheid en de gebeurtenissen waarmee hij geconfronteerd wordt. En hij is een kleine man omdat hij, in de huidige tijd, betrokken is bij elk van zijn acties en gebaren. Laten we hem goed observeren: hij is toegewijd, volledig toegewijd, zowel in zijn minste borborygmas als in zijn minste verzoeken. En, ook al vinden we het soms moeilijk te geloven, hij is er. Naast ons. Tegenover ons...

Pinocchio's les

Laten we in dit verband niet vergeten dat Geppetto op een dag een oud houtblok erfde en besloot om met zijn eigen handen "een mooie houten marionet te maken, maar een prachtige marionet, die kon dansen, het zwaard kon hanteren en de salto kon maken". "Ik zal de wereld rondreizen met deze marionet, om mijn brood en een glas wijn te verdienen," legt Geppetto uit. En daar gaat hij, een pop snijden die hij Pinocchio noemt. Tot zijn vreemde verrassing begint het houtblok een beetje te huilen. "Maar waar komt dat stemmetje vandaan dat zegt: "Auw!"? Maar er is hier niemand! "Geppetto kan niet, wil niet geloven dat wat hij maakt eigenlijk "iemand" is. Hij doet alsof hij niet hoort en als het houtblok zijn klacht herhaalt, houdt hij vol: "Laten we omwille van ons werk doen alsof we het niet merken en blijven werken! Laten we blijven werken!" We moeten blijven werken. Er is geen sprake van verslapping of van het doen alsof je iets toegeeft. De marionet moet gehoorzamen. Word wat we er van willen maken en doe wat we hem zeggen. Dat is alles! Maar Pinocchio hoort het niet met dit oor! En zodra het geschetst is, manifesteert hij zijn bestaan facetueus: "Hoewel zijn mond nog niet af is, begint hij te lachen en de spot te

drijven met Geppetto. "Geppetto probeert hem dan het zwijgen op te leggen. Zelfs een onvoltooide pop zal dat niet doen! Hoe kon ze iets te zeggen hebben, of zelfs maar te denken? Trouwens, het is nog steeds maar een ruw houtblok.

Als het eenmaal klaar is en zijn vader aan de touwtjes kan trekken, heeft Pinocchio straks het recht om zich te uiten. Zoals alle brave kleine jongens! Maar, toch, dit is te veel, en te snel! Kinderen moeten wachten tot de volwassenen hen laten praten, zeggen dat ze pijn hebben of bang zijn, willen lachen of huilen. We kunnen ze niet op deze manier, spontaan en zonder onze kennis, laten uitdrukken: dit destabiliseert ons in ons werk als opvoeders en zorgt er zelfs voor dat we al onze oriëntatie verliezen! Er zijn voorwaarden: het kind moet geleerd hebben zijn of haar standpunt verstandig uit te leggen, de taal van de "volwassenen" beheersen en ermee instemmen zich te gedragen volgens de regels van de goede samenleving! Waar zouden we naartoe gaan als we kinderen zich laten uiten voordat we ze toestemming geven, voordat we hebben gecontroleerd of ze in staat zijn om dat redelijk te doen, voordat we ze de "licence to behave" hebben gegeven? En Geppetto is koppig. Hij bedekt zijn oren en gaat nauwgezet door met zijn taak... totdat Pinocchio, tegen alle verwachtingen in en alle gemak in, "stopt met lachen maar steekt een overdreven tong uit". "Bij dit brutale en spottende gebaar werd Geppetto zo triest en melancholiek als hij nog nooit in zijn leven was geweest, en toen hij zich tot Pinocchio wendde, zei hij tegen hem: - Kinderlijke duivel! Je bent nog niet eens klaar en je hebt nu al geen respect voor je vader! Het is niet goed, mijn jongen, het is niet goed! En hij veegde een traan weg. "Laten we wedden dat Geppetto echt verdrietig is: hij deed zijn best. Hij heeft er alles aan gedaan om van Pinocchio een perfecte marionet te maken. Laat haar geen onzin uitkraammen en laat haar hem trots maken. Dat ze deze benaderingen en jeugdige fouten vermijdt die je je hele leven meesleept. Geppetto is een "goede vader": hij wil een "compleet wezen" voor hij een "compleet wezen" wil. Hij wil dat zijn poppenzoon "goed opgevoed" wordt. Zoals wij allemaal, met onze kinderen en onze studenten... En dat is natuurlijk normaal! Maar het kind ontmoedigt onze conformistische welwillendheid.

Want in ieder geval is het er altijd, nog voordat het wordt opgevoed, laat staan dat het goed wordt opgevoed. Dit betekent niet dat we veroordeeld zijn om passief na te denken over het ontstaan, het ontwaken of de "bloei" ervan, maar het betekent wel dat we moeten "omgaan" met dit vreemde ding, dit onvoorspelbare stukje leven dat ons overkomt, dat we een moment "in onze armen" hebben, voordat we het, heel snel, "in onze armen" hebben.

Het aangaan van de taal met het kind "om te gaan" betekent in de eerste plaats het horen van de taal. Bedek je oren niet en zeg dat "het voorbij zal gaan" en dat hij in ieder geval te jong is om er enige betekenis of belang aan te hechten. Maar hem horen betekent niet noodzakelijkerwijs dat je hem goedkeurt, noch, a fortiori, dat je je hart uitstort, dat je medelijden hebt met de verzadiging, of zelfs dat je er oneindig veel klaagzang aan toevoegt. Kinderen hebben weinig smaak voor deze uitspattingen die, onder het voorwendsel van onze genegenheid, hen in compassie wikkelen tot ze stikken: janken en snotteren zijn de zaak van volwassenen die de kindertijd en de kindertijd door elkaar halen, alle authenticiteit in de tentoonstelling oplossen en uiteindelijk hun zonen en dochters inkrimpen om er speelgoed van te maken. Daarom is "het kind horen" als hij "Auw!" zegt iets heel anders. Het is in de eerste plaats om hem te laten weten dat we hem horen. Gewoon door naar hem te luisteren! Dit is zowel extreem alledaags als extreem veeleisend: want de ander laten weten dat je hem hoort, is in de eerste plaats instemmen met het luisteren naar hem. Het is om het te herkennen aan de aandacht die men eraan besteedt. Het is om, door onze aandachtige aanwezigheid, deze aspiratie, deze verwachting, deze mogelijkheid van een expressie te creëren die niet voorafgaat aan ons gesprek, maar beetje bij beetje zal worden ingeschreven in de ruimte die we accepteren om ons open te stellen voor de ander. De angst van het kind horen is horen dat het kind bang is: het is het kind toestaan om "ik ben bang" te zeggen. Om het te autoriseren, dat wil zeggen om het auteur te maken. Het horen van het kind is dus, onafscheidelijk, het leren spreken.

Wees aandachtig voor wat hij schetst en help hem om het te formaliseren. Naar hem luisteren, herformuleren, herhalen, reageren, opnieuw luisteren, opnieuw formuleren, de dialoog later hervatten, net nu de opwinding is afgenomen, geduldig... Het kind horen is een gesprek aangaan waarbij, beetje bij beetje, gearticuleerde taal uit de

borborygmas naar voren komt. Het is om te delen in het plezier van de kleine man die plotseling zegt en begrijpt op hetzelfde moment. Wanneer hij het woord, de uitdrukking, de zin, de lijn, de tekening vindt die op wonderbaarlijke wijze "wat hij wil zeggen" uitdrukt... Niet omdat "wat hij wil zeggen" al bestaat wat hij zegt, maar omdat er in het ontstaan van een onderwerp geprivilegieerde momenten zijn waarop de taal de tijdgenoot van zijn emoties wordt. Woorden zeggen dan wat men niet kon leven omdat men het niet kon zeggen. En we beginnen sterker te leven, oprechter. Taal is toegang tot het innerlijke leven. Het tekent "de kaart van het zelf" in het nog steeds chaotische gebied van de psyche in aanbouw. En deze taal heeft een volwassen gesprekspartner nodig om naar voren te komen. Een serieuze gesprekspartner, ver van de leuke dingen die we uitwisselen met de eerste babbels, terwijl het juist nodig zou zijn om eenvoudigweg te spreken. Maar te veel volwassenen geloven dat je moet wachten tot de kinderen weten hoe ze moeten praten voordat je met ze kunt praten! Daarom leren veel kinderen niet echt spreken: ze hebben toegang, wat er ook gebeurt, tot schreeuwen, bevelen, grillen, beledigen, klagen... maar niet spreken! En van hun angsten, evenals van hun vreugde, slagen ze er niet in om met iemand te spreken. Ze sluiten zichzelf op. De dingen raken ingebakken in hen zonder dat ze resoneren met anderen, zonder dat ze kunnen leven wat ze ervaren als de gedeelde uitdrukking van de "menselijke conditie". Zonder dat hun intimiteit verbonden is met andere intimiteiten in wat men cultuur moet noemen.

Cultuur, om het intieme en het universele te verbinden Voor het kind, om uit zijn narcisme te komen, om solipsisme te vermijden en de maatschappij te "maken", moet de cultuur binnenkomen. En cultuur is in de eerste plaats gewoon symbolisch: de mogelijkheid om dingen te benoemen die we niet meer zien of die we niet zien. Iedereen weet dat een kind als kind denkt dat de bal die onder de bank rolt niet meer bestaat, omdat hij hem niet meer ziet! In dit opzicht zijn er bovendien veel volwassenen die vaak terugvallen in de kinderschoenen: zodra je uit hun gezichtsveld gaat, besta je niet meer! Door het symbolische, aan de andere kant, blijven dingen en wezens in ons buiten hun onmiddellijke waarneming. Het is wat ons toelaat om over hen te denken en na te denken, om onszelf verhalen te vertellen en ons in de toekomst te projecteren, om ons de terugkeer van onze geliefden voor te stellen en de avonturen die we samen zouden kunnen beleven, om te dromen over de maaltijd die komt of het huis dat we zouden willen bouwen, om wiskunde en geschiedenis te doen, tuinieren of filosofie... Symbolisme is wat de mogelijkheid opent van alle mentale combinatieleer. Wat ons niet toelaat om aan het moment vastgeplakt te zijn of onderworpen te worden aan de waarneming of emotie die ons overweldigt. Het is wat ons in staat stelt om de wereld te temmen en er een beetje zachtheid in te brengen. Omdat de zachtheid ontbreekt in de directe omgeving. Angst, bijvoorbeeld, bestookt ons altijd te bruut. Het laat ons in beslag genomen, daar vastzitten, beven of verlamd, niet in staat om het te assimileren, verboden om het te metaboliseren. Het symbolische daarentegen laat ons toe het te vangen, in een bal te rollen, het even te onderzoeken, te benoemen, te kwalificeren: "ondeugend... klein... gewelddadig... kleinzielig... kleinzielig... eng... angstig... medeplichtig... verlegen...". En zie, angst is niet langer een volslagen vreemde: "Zelfs geen angst, angst!" voor degenen die zich niet tevreden stellen met een invasie, maar streven naar het symbolische. "Hoe is je angst? Welke kleur is het? Welke vorm heeft het?"

Waarom teken je het niet? Wat als dat zo is? "Ja." Wat als dat zo is? "Dat is de vraag die doodt - of bijna doodt! - Angst. De vraag die ons leidt naar een van de grote uitdagingen van het onderwijs: het kind voeden met symbolische vormen, buitengewone karakters, fantastische situaties... kortom, archetypische modellen waaruit hij of zij kan putten om zijn of haar eigen angst te herkennen en uit te drukken, zelfs om er een middel tot ontwikkeling van te maken, een kans om zichzelf te bevrijden van alles wat de creativiteit belemmert. Waarom is het nodig om kinderen steeds weer over Duimelijntje te vertellen? Omdat Thumbtack altijd werkt? En waarom werkt het altijd? Omdat het kind daarin de echo vindt van zijn meest intieme angsten, die hij niet zou durven, niet zou weten, aan niemand zou willen bekennen.

De angst om in de steek gelaten te worden door je ouders en de angst - nog vreselijker - om opgegeten te worden door de ogre, dit wezen dat je, door je lief te hebben en strak in zijn armen te knuffelen, verstikt en je onherstelbaar verslindt. Wat is er vreselijker voor een kind dan gevangen te zitten tussen twee symmetrische verschrikkingen? Het verdwijnen van alle genegenheid en dodelijke genegenheid zijn beide even destructief. Verlatenheid verdoemt hem net zozeer tot een zekere dood als totale bezetenheid. Of zijn ouders hem nu verliezen

in het bos of dat hun liefde hem de minste kans op vrijheid geeft, hij zal toch nooit meer terugkomen. Hij kan zich geen van deze twee situaties echt voorstellen. En toch zijn ze allebei klaar om, tegen alle verwachtingen in, een ongecontroleerde paniek te veroorzaken. Klaar om eindeloze angsten te voeden, om zinloze neurosen te voeden, om elke hoop op geluk te doden. Dan kunnen we natuurlijk Sarah, Ahmed, José of Emma, op het kinderdagverblijf of op school ondervragen en vragen: "Ben je niet bang dat je ouders je vanavond niet komen ophalen of in de steek laten, als je op vakantie gaat, aan de kant van de snelweg om alleen met je broer te zijn?" Of opnieuw: "Ben je 's avonds, als je vader of moeder je zo strak omhelst, niet bang dat ze je zullen verstikken en vermoorden door je zo strak om te knuffelen?" Of, nog explicieter: "Je kent mensen die van je houden die je voor zichzelf willen hebben; ze zijn niet gelukkig als je weggaat of als je iets doet wat ze niet hebben gepland! Je moet oppassen! Degenen die doen alsof ze het meest van je houden, bedoelen het niet per se goed!" Maar dit is niet de manier om je angsten te herkennen en te temmen. We benaderen ze daarentegen met oneindig veel zachtmoedigheid, wanneer we ze kunnen ontmoeten in een verhaal dat ons weliswaar verre verhalen vertelt, maar ook over onszelf...

Maar ons de tijd en de mogelijkheid geven om ons geleidelijk aan, door kleine ingrepen, te mengen in situaties die we dankzij hen ontdekken. Want de verhalen hebben het immense voordeel dat ze op verschillende niveaus van diepte en complexiteit kunnen worden opgevangen: in totale exterieur, in lichte verwantschap of door zich min of meer sterk te identificeren met de personages. Omdat het in de verhalen geen naaste verwant is die spreekt en men zou kunnen vermoeden dat ze ons op een te direct geïnteresseerde manier de les proberen te lezen, luisteren we naar hen met die licht zwevende aandacht die ons in staat stelt te resoneren met wat ze zeggen zonder gevoel, voor dat alles, aangevallen te worden. Verhalen zijn echte geschenken, de mooiste geschenken die we kinderen kunnen geven: ze vertellen hen over zichzelf zonder ze te schenden in hun intimiteit. Ze verbinden hen, door de eeuwen heen en buiten de singuliere verhalen van elk van hen, met de menselijke gemeenschap op haar meest universele manier.

Het overwinnen van de angst om te leren. Het betreden van de cultuur is voor niemand gemakkelijk. Voor cultuur, in haar meest uitgebreide vormen - die van "werken" die het dichtst bij de "menselijke conditie" staan - is het altijd nodig om te leren. Het vereist dat we accepteren om de omhullende warmte van de zekerheden van het moment te verlaten om het onbekende onder ogen te zien. Het vereist dat we weten hoe we ons kunnen laten "veranderen" door een statement, een kunstobject, een verhaal, een verklaring of een systeem dat ons vreemd is en dat ons in staat stelt om boven de gewaarwordingen, representaties en gewoontes uit te stijgen die ons vroeger echte psychologische zekerheid boden. Nog eenvoudiger en radicaler, al het leren confronteert het onderwerp met een paradoxaal gebod: "We moeten doen wat we nog niet weten hoe we het moeten doen om te leren hoe het moet"! Want of het nu gaat om het leren lopen of spreken, wanneer men beslist om voor de eerste keer alleen een boek te lezen of een gedicht te reciteren voor de klas, wanneer men zich bezighoudt met een radicaal nieuw wiskundig probleem of wanneer men een volledig nieuwe lichaams oefening probeert... men wordt altijd met dezelfde moeilijkheid geconfronteerd: men weet niet hoe het moet, omdat men het nooit gedaan heeft! En toch, je moet het toch proberen, anders weet je nooit hoe je het moet doen! Wat je ook wilt leren, je moet op een gegeven moment de sprong wagen. Je moet een verbintenis aangaan, ook al betekent dat dat je moet tasten. Je moet het proberen, zonder de minste zekerheid van slagen. Je moet beginnen, zonder te weten of je het gaat halen. Om te beginnen moet je gewoon beginnen", legt Vladimir Jankelevich uit. Omdat je niet leert hoe je moet beginnen. Om te beginnen heb je gewoon moed nodig. "Moed, zonder twijfel! Wie heeft er niet de behoefte aan gevoeld op de dag van zijn eerste liefdesverklaring of zijn eerste parapentevlucht? Of, meer triviant, met het gezicht naar een leeg vel papier, wanneer je een eenvoudige kleine tekst moet schrijven en je alle excuses in de wereld vindt om het uit te stellen. Of, nog triviaaler, voor elke nieuwe start: het verlaten van de familie en het invoeren van de school, het verlaten van het huis en het invoeren van een groep vreemden, het verlaten van de wereld van het gesproken woord en het invoeren van de wereld van het geschreven woord, het verlaten van de wereld van de spelletjes en het invoeren van de wereld van "echt werk", het verlaten van de studie en het invoeren van een beroep...

Er is altijd een vorm van angst bij elke nieuwe activiteit. Een angst die het kind dagelijks voelt, elke keer als hij wordt geconfronteerd met de noodzaak om "te doen wat hij niet weet hoe het moet doen om te leren hoe het

moet doen". En omdat hij geen voltooid wezen is, omdat hij nog in opbouw is en nog oneindig kwetsbaar, moet het kind begeleid worden om deze angst het hoofd te kunnen bieden. Om paniek te voorkomen, beven de benen die hem niet meer dragen, het onbedwingbare verlangen om zich terug te keren, de verleiding om zich te keren, om terug te gaan "in zijn gat" en er nooit meer uit te komen. Om dit alles te vermijden, moet het kind worden begeleid: veilig en geautoriseerd tegelijk. Om zijn angst om te leren te overwinnen, is het noodzakelijk om te weten - met deze intieme overtuiging die de kracht geeft om al zijn remmingen te overwinnen - dat men, op dit moment tenminste, in een "ruimte zonder bedreigingen" leeft. We moeten ervan overtuigd zijn dat we het recht hebben om te tasten, fouten te maken en zelfs te falen. Dat niemand je dan komt uitlachen. Stigmatiseer je, sluit je voor altijd op in een abortieve poging. Laat niemand - niet één van je klasgenoten, niet je ouders, niet je leerkrachten - je labelen en je voor altijd assimileren in wat slechts één stap is in een lang leerproces, nooit echt af... En dan moet de opvoeder er ook nog zijn om de leerling toe te laten 'risico's te nemen' zonder 'zichzelf in gevaar te brengen': "Risico's nemen", omdat risico's inherent zijn aan elke leeractiviteit, per definitie onvoorspelbaar, maar zonder "zichzelf in gevaar te brengen" en de fysieke of psychische integriteit op een of andere manier in gevaar te brengen. Het bouwen van "niet-bedreigende ruimtes" rond kinderen stelt hen in staat om de angst te temmen die hen elke keer weer in contact brengt met een mogelijke maar onvoorspelbare toekomst. Het is in feite om het kind op te laten groeien en beetje bij beetje, zoals Pestalozzi zei, "zichzelf tot een werk van zichzelf te maken". Maar het is niet genoeg om je vast te zetten, het is ook nodig om toe te laten: je gooit je niet zomaar in een leegte omdat je zeker bent dat je veilig bent en je huid daar niet achterblijft: het is ook nodig dat een wezen je daartoe uitnodigt en dat zijn blik je het vertrouwen geeft dat niemand zich helemaal in jezelf kan vinden. Daarom kan een kind zich pas echt ontwikkelen als de blik in de ogen van een volwassene de overtuiging overbrengt dat leren en groeien, ook al maakt het hem bang, "het is het waard"!

Het is de moeite waard omdat het onvermoede bevredigingen en vreugde belooft. Het is de moeite waard, want vrijheid kan soms worden gecombineerd met geluk. Het is de moeite waard omdat men op deze manier betekenis kan vinden in zijn aanwezigheid in de wereld en misschien zelfs de wereld kan verlengen en verfraaien. In werkelijkheid vraagt de legitieme angst voor het kind om de verantwoordelijkheid van de volwassene. Om daar te zijn. Dat hij het gewenste en het mogelijke belichaamt. Dat hij zijn overtuiging overbrengt dat niets fataal is en dat het beste nog aan de horizon ligt... Een verantwoordelijkheid die moeilijk op te nemen is in een maatschappij die een aanfluiting van optimisme maakt en het esthetische aspect van de wanhoop cultiveert. Maar het is een essentiële verantwoordelijkheid van de opvoeder dat we meer dan ooit moeten zijn of worden. Om de kindertijd te verwelkomen en niet de toekomst te beledigen. Om onze kinderen niet voor altijd op te sluiten in hun angsten. Door de onze aan hen op te leggen.

Waar zijn de kinderen toch bang voor? Net als wij, diep van binnen: eenzaamheid. Omdat er geen andere reden is om bang te zijn. Eenzaamheid is de matrix van alle angsten. Angst voor stilte en angst voor leegte. Angst voor lawaai en drukte. Angst om te veel te worden, om te worden bespot door anderen. Angst voor hun onverschilligheid en angst voor hun geweld. Angst om niet aan hun verwachtingen te voldoen. Angst voor het missen van de mars of de kans. Angst voor spot en faalangst... Angst om verloren te gaan in een wereld die voor altijd buitenaards is. Teruggekeerd naar de primitieve angst van de eerste man, zonder herkenningspunten of kaarten. Zonder woorden om dingen te zeggen of gezichten om naar te kijken. Zonder een glimlach of een streling. Bang voor de pre-mens. Voor de beslissende ontmoeting met "mijn medemens, mijn broer". Kind en volwassene, we zijn nog steeds gegrepen door angst. Het is onze zwakte en het teken van onze menselijkheid. Het is het merkteken van onze eindigheid en wat ons beschermt tegen de toereikendheid. We moeten bang zijn voor iedereen die doet alsof hij nooit bang is. Want hij zou opzettelijk worden verwijderd uit de "menselijke conditie". We moeten onze angsten delen. Om op te groeien. Om te leven. Om samen te leven in een wereld op menselijk niveau.